

Трясов Д. А.,
*студент 5 курсу факультету цивільної та господарської юстиції,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРАВА ПРИ СПЛАТІ ВІНАГОРОДИ ЗА РЯТУВАННЯ НА МОРІ

У галузі морських перевезень здійснення підприємницької діяльності пов'язане з додатковими витратами. Зокрема, це необхідність сплати винагороди рятувальникам у разі рятування на морі. І отут постає питання пріоритетності норм: чи мають у першу чергу застосовуватись норми загального цивільного законодавства, чи слід надати перевагу спеціальним правилам, встановленим КТМ України, — оскільки наслідки вчинення рятувальних дій передбачаються як у ЦК (глава 80 «Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи»), так і у спеціальному законодавстві — КТМ (глава 6 «Винагорода за рятування на морі» розділу IX «Надзвичайні морські події»). У статті 9 ЦК України вказується лише на врегулювання відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також трудових та сімейних відносин, але не зазначається специфіка морських перевезень та відносин у цій сфері за межами здійснення господарювання.

Отже, необхідно порівняти характерні риси зобов'язань, що виникають на основі ЦК та КТМ. Згідно ст.ст. 1161-1162 ЦК України це:

1) наявність загрози здоров'ю та життю фізичної особи, майну фізичної або юридичної особи;

2) вчинення рятувальних дій без відповідних повноважень, тобто особа не повинна бути професійним рятувальником, який відповідно до Закону України від 14 грудня 1999 р. «Про аварійно-рятувальні служби» визначається як особа, яка має відповідну спецпідготовку, атестована на здатність до проведення аварійно-рятувальних робіт і безпосередньо бере у них участь, має спеціальну фізичну та психологічну підготовку та відповідає за її підтримання;

3) завдання шкоди рятувальнику, відшкодування якої і складає зміст відповідних зобов'язань;

4) розмір відшкодування визначається розміром шкоди, завданої рятувальнику.

За змістом ст.ст. 326 — 340 КТМ України відносинам з виплати винагороди за рятування на морі характерні такі ознаки:

1) наявність небезпеки для морських суден або будь-яких інших плаваючих об'єктів або таких, що буксируються;

2) вчинення рятувальних дій за відсутності ясної та розумної заборони власника або капітана судна щодо рятування;

3) вчинення дії з корисним результатом (врятування судна, яке наразилося на небезпеку, вантажів та інших предметів, що знаходяться на ньому, збереження фрахту і плати за перевезення пасажирів і багажу або іншого майна, так само як і навколишнього природного середовища);

4) виникнення права на винагороду за рятування судна, яке наразилося на небезпеку, вантажів та інших предметів, що знаходяться на ньому тощо. Від врятованих людей не вимагається винагороди, але рятувальник людей, який взяв участь у наданні послуг у зв'язку з аварією, що зумовила необхідність рятування, має право на справедливу частку в належній рятувальнику сумі за врятування судна або іншого майна чи відвернення або зменшення шкоди навколишньому природному середовищу. При цьому винагорода сплачується і в тому разі, коли судно, що надало послуги з рятування, належить власнику врятованого судна. Тут слід ще наголосити на тому, що загроза шкоди, настання якої своїми діями відвертає рятувальник, повинна бути реальною. Уявна шкода не підлягає відшкодуванню. Тобто загроза настання шкоди для життя і здоров'я особи повинна бути очевидною; очевидність несприятливих наслідків оцінює рятувальник, а згодом — держава, яка приймає рішення про відшкодування шкоди;

5) розмір винагороди визначається угодою сторін, а за відсутності угоди — судом або Морською арбітражною комісією з врахуванням критеріїв, про які йдеться у ст. 333 КТМ України. Застосування положень КТМ України в судовому та арбітражному процесі, пов'язаних з розглядом справ стосовно розподілу винагороди між рятувальниками, потребує додаткового вивчення питання, що стосується їх складу. Рятувальників може бути декілька. Це має

означати, що «особа, відповідальна за виплату рятувальної винагороди, зобов'язана надати забезпечення вимоги» на прохання будь-кого з «рятівників» (ч. 1 ст. 340 КТМ). До складу рятівників слід відносити усіх осіб, що брали участь у рятувальній операції (здійснювали певні дії щодо надання рятувальних послуг). Надати виключний перелік таких осіб неможливо. Отже, перелік рятувальників слід визначати виходячи з обставин конкретної події. Рятівник, який здійснив рятувальні операції і не набув при цьому права на винагороду, має право на одержання від власника судна спеціальної компенсації, еквівалентної його витратам, яка може бути збільшена максимально на 30 % понесених рятівником витрат.

Таким чином, порівняння одного та іншого виду відносин свідчить про те, що, не зважаючи на наявність спільних рис (наявність загрози, вчинення рятувальних дій), вони відрізняються за суттєвими ознаками (наприклад, вимога наявності корисного результату, що досягається завдяки виконанню сукупності «дій»: «дії щодо рятування» майна, «дії щодо збереження» плати, «дії щодо збереження навколишнього природного середовища» тощо; характер визначення винагороди тощо).

Можна зробити такий висновок: відносини, що виникають у зв'язку з рятуванням на морі, мають специфічний характер, хоча і є за своєю сутністю відносинами цивільними, але не підпадають під загальні правила глави 80 ЦК України, і тому є сферою дії спеціальних норм КТМ України. Норми ЦК можуть застосовуватись до таких відносин лише у субсидіарному порядку згідно з ч. 1 ст. 9 ЦК України. В свою чергу, держава, керуючись конституційним приписом про те, що людина є найвищою соціальною цінністю, бере на себе витрати щодо відшкодування шкоди, завданої ушкодженням здоров'я чи смертю рятувальника. Крім суто матеріального відшкодування заподіяної шкоди, держава заснувала спеціальні відзнаки морального заохочення рятувальників. Так, за змістом ст. 7 Закону України «Про державні нагороди України» від 16 березня 2000 р. за особисті мужність і героїзм, виявлені при рятуванні людей, матеріальних цінностей, а також в інших випадках в умовах, пов'язаних з ризиком для життя, особи можуть бути відзначені орденом «За мужність» I, II, III ступеня.